

FIEN-nieuws

Studiedag "herbestemming oude industriegebieden". In samenwerking met de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer(SIED) zal op vrijdag 12 mei een studiedag in Deventer worden gehouden, met als thema de revitalisering van oude industrieterreinen. Het Deventer industriegebied "de Bergweide" zal hierbij centraal staan. Onlangs heeft de SIED over dit industriegebied uit de twintiger jaren een rapport uitgebracht. Meer informatie over deze studiedag zal binnenkort door FIEN bekend worden gemaakt.

AGENDA

1.Deventer: in het Historisch Museum De Waag in Deventer is tot en met 7 mei de tentoonstelling "Katoendruk, Moderne Kunst Project 19" te bezichtigen. Deze expositie maakt deel uit van het project "Textiel 2000".

De tentoonstelling belicht naast producten van de katoenfabriek Ankersmit ook hedendaagse textieldruk van 4 kunstenaars.

Deventer kende van 1865 tot in de zestiger jaren de textiel fabriek, en later katoenfabriek, Ankersmit. Hier werd katoen geweven en geveerd. Vanaf 1901 kreeg de fabriek de naam "De Deventer Katoenmaatschappij" en nog later werd het Ankersmit katoenfabrieken". In de jaren zestig is het bedrijf samengegaan met "Vlisco", een katoen-fabriek in Helmond. Dit betekende het einde van het Deventer bedrijf. Vele doeken met bijzondere dessins van Ankersmit worden tentoongesteld, maar ook stalen- boeken van Ankersmit tonen diverse ontwerpen.

Ook wordt aandacht besteed aan de verschillende druktechnieken zoals blokdruk, wasdruk, walsendruk en de afbindtechniek. Naast dit materiaal uit de eigen collectie van het museum tonen vier kunstenaars hun creaties voor textieldruk.

Historisch Museum De Waag, Brink 56, Deventer. Tel. 0570-693780.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

STIF(Stichting Fabrieksschoorstenen)

De STIF zet zich in voor het behoud van een representatieve selectie fabrieksschoorstenen in Nederland. Om initiatieven op dit gebied te stimuleren, looft de STIF een

Gilze: schoorsteen leerfabriek "Gebr. Van der Steen"

tweejaarlijkse stimuleringsprijs uit: "Het Klimijzer". Deze prijs wordt toegekend aan personen of organisaties die op een bijzondere wijze een historische fabrieksschoorsteen een 'nieuw leven weten te geven. Het belangrijkste criterium voor de toekenning van de prijs is de betekenis van het beloonde initiatief voor de herwaardering van de schoorsteen als baken in het landschap.

Op 1 februari j.l. is 'het Klimijzer' voor het eerst toegekend aan de gemeente Gilze en Rijen, voor het behoud van de schoorsteen van de voormalige leerfabriek van de Gebr. Van der Steen in het centrum van Rijen. De Gemeente Gilze Rijen kende vroeger als centrum van de leerlooierijindustrie zo'n 35 fabrieken met vele schoorstenen. Na de teloorgang van deze bedrijfstak zijn vele looierijen uit het dorpsbeeld verdwenen. De schoorsteen van de looierij van de Gebr. Van der Steen aan de Gillesstraat werd door het bedrijf gebruikt om stoom af te voeren, die werd gebruikt voor verwarming en aandrijvingen in de leerlooierij. In het kader van het centrumplan voor Rijen werd het fabriekscomplex gesloopt, met uitzondering van de karakteristieke schoorsteen. Op het vrijkomende terrein werden woningen gebouwd, met de gerestaureerde schoorsteen als middelpunt. De schoorsteen is gebouwd in 19.. en kent een fraaie lettersiersing met de naam van het bedrijf.

SHIE(Stichting Haags Industrieel Erfgoed)

Het laatste nummer van "De Haagvaarder", de nieuwsbrief van SHIE, besteedt aandacht aan een nieuwe bestemming voor het kaaspakhuis in Leidschendam, de geschiedenis van de Fa. BEMA, een farmaceutisch bedrijf aan de Fruitweg in den Haag, en de voormalige stoommeelfabriek van de Fa. Koechlin & Co. Aan de Trekvluit in voorburg.

Informatie: SPHIE, Postbus 85469, 2508 CD Den Haag.

NWS(Nederlandse Watertoren Stichting)

Op 11 juli 2000 is het precies tien jaar geleden dat de NWS werd opgericht. Ter gelgenheid hiervan vindt op 23 juni een jubileumsymposium plaats over herbesteding van watertorens in het oude pompstation te Soestduinen. Na afloop zal er een jubileumfeest zijn. In april zal het programma bekend worden gemaakt. Tijdens het symposium zullen de resultaten van het PIE-onderzoek met betrekking tot herbesteding onder de aandacht worden gebracht en zal eindelijk een publicatie hierover verkrijgbaar zijn. Bovendien zal dan het boek "De Nederlandse watertorens in oude foto's en prentbriefkaarten" verschijnen.

SIED(Stichting Industrieel Erfgoed Deventer)

Van 30 maart tot en met 28 mei is in galerie "Rondeel" de tentoonstelling "'stadsdeel Bergweide'" te bezichtigen. Deze tentoonstelling is een initiatief van de SIED en is opgezet in het kader van de manifestatie "'Deventer industrie in verleden, heden en toekomst'". Het oude industriegebied "'Bergweide'" zal de komende jaren door de gemeente Deventer worden gerevitaliseerd. De komende jaren zal een bedrag van ca. 70 miljoen gulden in het 280 Ha grote gebied worden geïnvesteerd. Met deze tentoonstelling wil SIED stilstaan bij de waardevolle industriële bebouwing en infrastructuur die thans nog

Meelsilo, industriegebied Bergweide

in het gebied aanwezig is. Deze objecten vormen de neerslag van bijna een eeuw ideevorming, planontwikkeling, weg- en waterbouwkundige werken, bebouwing en industriële ontwikkeling.

De tentoonstelling besteedt aandacht aan de historie van dit industriegebied vanaf het moment dat het gebied nog behoorde tot de stadswelden van Deventer. Ook wordt aandacht besteed aan de (moeizame) aanleg van de industriehaven in het begin van de jaren twintig en de bouw van fabriekscomplexen vanaf de beginperiode tot in de zeventiger jaren.

Galerie Rondeel, Achter de muren Zandpoort 12, Deventer.(tel. 0570-619101).

BERICHTEN

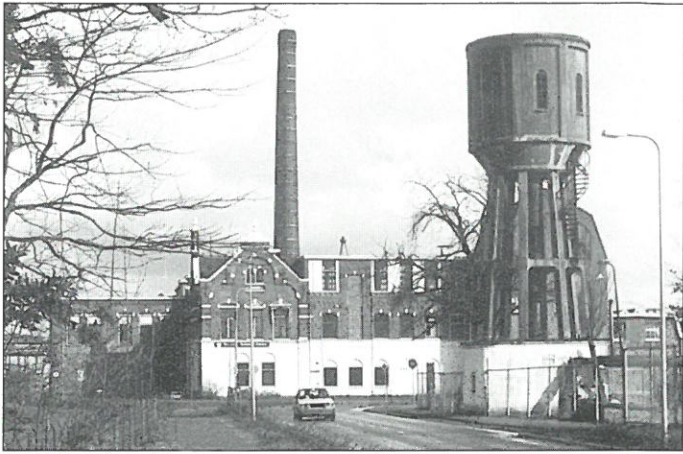
OVERIJSEL

Enschede: in het Natuur- en techniekmuseum Jannink is een nieuwe themapresentatie ingericht rondom het thema "transport". Centraal in deze presentatie staat een al in 1981 door het Museum verworven stoommachine, afkomstig uit de leerlooierij van de Fa. Van Iersel, Witlox & Co. Te Waalwijk. De stoommachine werd in 1912 gebouwd door ijzergieterij Nering Bögel te Deventer. De imposante gelijkstroom- stoommachine heeft een vermogen van 115-185 PK en was nog tot in de jaren zestig in bedrijf. Jarenlang stond de stoommachine in het depot van het Janninkmuseum, in afwachting van een definitieve plaatsing in de collectie. Door de ontwikkelingen rondom de fusie van het textielindusriemuseum met het natuurmuseum duurde het uiteindelijk tot eind 1999 voor de machine kon worden gerestaureerd en in het museum geplaatst kon worden.

In de presentatie "transport" vertegenwoordigt de stoommachine het energietransport langs drijfriemen en assen naar de individuele machines, alsmede de aanvoer van kolen om de stoomketel te stoken. Naast de brandstofaanvoer wordt ook aandacht besteed aan de afvoer van eindproducten, die in kisten, geperste balen of jute zakken de fabriek verlieten. Het interne transport tussen de verschillende fabrieksafdelingen zal gesymboliseerd worden door middel van allerlei karretjes met kettingbomen en lontbussen. In de toekomst zal de stoommachine in een geheel nieuwe presentatie via riemen en assen een aantal weefgetouwen gaan aandrijven, mogelijk op een nieuwe locatie van het museum, de gebouwen van de voormalige spinnerij "Bamshoeve".

Nijverdal: in het kader van het MSP heeft de staatssecretaris van Cultuur enkele bedrijfsgebouwen van de textiel fabriek Koninklijke Ten Cate in Nijverdal aangewezen als rijksmonument. Het betreft de fabrieksgebouwen(weverij) uit 1927, de kantoren uit 1911 en de Smidse aan het Hoge Dijkje, de schoorsteen uit 1920 aan de Campbellstraat en de betonnen bedrijfswatertoren aan de P.C.Stamstraat.

De Fa. Ten Cate heeft bezwaar aangetekend tegen de aanwijzing als monument vanwege het feit dat hierdoor een efficiënte bedrijfsvoering onmogelijk zou worden. Het bedrijf wordt in deze visie gesteund door de gemeente Hellendoorn, waar Nijverdal deel van uit maakt.

Nijverdal: Textielfabriek + watertoren

Zwolle: de gemeente Zwolle heeft een voorlopig besluit genomen om het machinemuseum een plaats te geven in de oude Ambachtsschool aan de Mimosastraat. De ambachtsschool, een complex uit de jaren twintig dat al enige jaren in gebruik is als alternatief Cultuurcentrum, bestaat uit twee vleugels. Een daarvan gaat huisvesting bieden aan het Machinemuseum, dat al jaren met een groot ruimtetekort kampt. De collectie van het Zwolse Machinemuseum bestaat uit een groot aantal diesel- en elektromotoren, voor het grootste deel afkomstig uit binnenvaartschepen. De unieke collectie is ontstaan uit de particuliere verzameling van oud-havenmeester Gerard de Vries. In 1989 werd zijn collectie voor f. 89.000,- overgenomen door de gemeente Zwolle. Alle machines in de collectie werken nog, dit geldt ook voor de jongste aanwinst, een stoommachine uit de negentiende eeuw die door de scheepswerf Kromhout te Amsterdam is geschonken aan Zwolle. De zwaarste machine in de collectie weegt 17.000 kilo en staat nu vanwege ruimtegebrek opgeslagen in de IJsselcentrale bij Zwolle. Een groot deel van de collectie zal straks in de nieuwe huisvesting in de Ambachtsschool in een vaste presentatie te zien zijn voor het publiek.

GELDERLAND

Winterswijk: het voormalige complex van de Tricotfabriek aan de Wilhelminastraat in Winterswijk is onlangs definitief aangewezen door de staatssecretaris van Cultuur als beschermt rijksmonument. In de omschrijving is opgenomen het fabrieksgebouw uit 1888, de betonnen spoelery van architect Beltman uit 1917 en de fabrieksschoorsteen. Volgens het officiële besluit is de Tricotfabriek “ een goed en zeldzaam voorbeeld van een textielfabriek met gebruik van innovatieve constructies naar een ontwerp van het architectenbureau Beltman uit Enschede. Ook vertegenwoordigt het complex volgens staatssecretaris Van der Ploeg “ de belangrijkste tak van industrie in de Achterhoek, die van grote invloed was voor de ruimtelijke, culturele, sociale en economische ontwikkeling van de Achterhoek en Winterswijk in het bijzonder”. In de omschrijving krijgt ook de 45 meter hoge fabrieksschoorsteen de nodige aandacht: gesproken wordt van “ een functioneel en beeldbepalend onderdeel van het complex”. De schoorsteen representeert als enige overgebleven exemplaar meerdere voormalige schoorstenen van de textielindustrie in Winterswijk.

Tegen het besluit van de staatssecretaris kan binnen zes weken bezwaar worden ingediend; of de gemeente Winterswijk dit zal aandoen, is nog niet bekend.

Zutphen: in Zutphen worden plannen ontwikkeld voor de ontwikkeling van een Museumhaven, die huisvesting moet gaan bieden aan monumentale historische vrachtschepen. Als voorlopige locatie is gekozen voor de Houthaven, een industriehaven uit de dertiger jaren op het industrieterrein De Mars.

Op deze locatie zouden achttien schepen een plek kunnen krijgen. Initiatiefnemer voor het project is Zutphenaar Oonk. Drie jaar geleden is hij begonnen met de plannen, en inmiddels is er een stichting opgericht voor het museumhavenproject. De gemeente Zutphen staat zeer positief tegenover de plannen van Oonk en heeft inmiddels een onderzoek gestart naar de economische en technische mogelijkheden. Vertegenwoordigers van de stichting en de gemeente hebben ter oriëntatie een bezoek gebracht aan de Museumhaven bij het scheepvaartmuseum Prins Hendrik in Rotterdam.

De plannen voor de Museumhaven sluiten overigens goed aan bij de gemeentelijke plannen om het oude industriegebied De Mars te gaan revitaliseren. Begin februari publiceerde de gemeente haar visie voor dit gebied in de nota “voorwaarts Mars”.

NOORD HOLLAND

1. Amsterdam: het stadsdeel Amsterdam-noord heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een nieuwe bestemming van het voormalige NDSM-terrein, de voormalige scheepswerf aan het IJ. Uitgangspunt bij de bestemming voor het terrein is het criterium dat het terrein een centrum moet gaan worden voor het alternatieve cultuurecircuit. Het stadsdeel Noord heeft de stichting Kinetisch Noord aangewezen als “cultureel ondernemer”. Deze stichting, welke bestaat uit mensen van het Werkgebouwendigilde, moet binnen drie maanden met een haalbaarheidsplan komen. De stichting wil op het terrein van de scheepswerf een skatepark, een hydraulisch gestuurd robotpretpark, een kunstenaarsdorp, theaterwerkplaatsen, een beeldentuin en een manifestatiehal voor theater- en operavoorstellingen realiseren. Om dit project te kunnen realiseren is een bedrag van ca. 15 miljoen nodig.

Op het terrein staan nog enkele grote scheepsbouwkransen en betonnen loodsen.

De NDSM-werf ging in 1985 failliet.

2. Amsterdam: het voormalige pakhuis Argentinië zal binnenkort waarschijnlijk worden ontruimd. Het pakhuis aan de Oostelijke Handelskade is nu nog in gebruik als alternatief cultureel centrum en wordt sinds 1981 bewoond door krakers.

Het karakteristieke witte gebouw was vroeger in gebruik als kantoor van Lloyd. De gemeente Amsterdam heeft 6,7 miljoen gulden uitgetrokken voor het project “broedplaatsen”, een inventarisatieonderzoek naar locaties en gebouwen die in de toekomst als woonwerkplaats kunnen dienen voor kunstenaars.

Een van de eerste projecten die in dit kader worden ontwikkeld is een nieuwbouwproject op de plaats van het pakhuis “Argentinië”. Onder de benaming “Nieuw Argentinië” moet op deze plaats een complex van vijf ver-

287 blz., ill. 31 CM. ISBN 90.9011.916.7

In 1834 stichtte Gerrit J.L. van der Lande een rosmolen in een pand aan de Bergstraat in het centrum van Deventer. Dit was het bescheiden begin van wat later tot een van de grootste bedrijven in Deventer zou uitgroeien. Vanaf 1838 ging de familie van der Lande een samenwerkingsverband aan met de familie Noury, welke een windmolen bezat aan de rand van Deventer. Noury & en van der Lande groeide later uit tot een kleine maar veelzijdige multinational, bestaande uit een meelfabriek en chemische en farmaceutische industrieën. In 1965 ging het bedrijf op in het AKZO-concern. Dit uitvoerige overzichtswerk beschrijft de handel en bedrijvigheid van Noury & en van der Lande, met het verhaal van de mensen achter het bedrijf, die in Deventer een belangrijke rol speelden in het maatschappelijke en culturele leven. De auteur heeft voor het samenstellen van dit boek gebruik gemaakt van het uitgebreide bedrijfsarchief, waarbij ook dankbaar gebruik is gemaakt van het overvloedige beeldmateriaal dat in dit archief aanwezig is. In het verleden zijn eerder publicaties verschenen over de bedrijfsgeschiedenis van Noury & van der Lande, met als meest recente uitgave een boek uit 1988 van de auteur A. Leemans: "Van molen tot moleculen", uitgegeven ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het bedrijf.

De nu verschenen uitgave is echter veel uitgebreider en mag gezien worden als de tot nu toe meest complete geschiedschrijving van het bedrijf. Ook de fraaie lay-out en de ruime toepassing van beeldmateriaal dragen hiertoe bij.

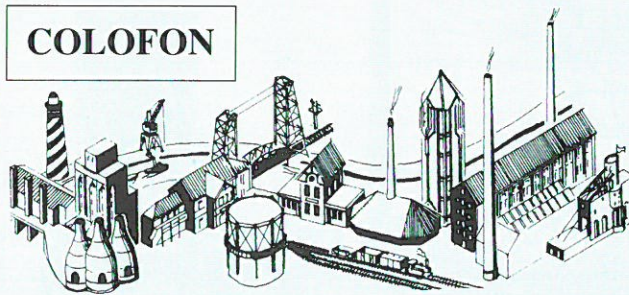
6. BRUGGEN in Nederland, deel III beweegbare bruggen. Utrecht, Matijis, 1999.

Onder redactie van prof. Ir. J. Oosterhoff. 28 X 21 CM (oblong formaat), 416 blz., ill., tek. ISBN 90 5345 104 8. Prijs: 79,90.

November 1999 verscheen het laatste deel in de serie "Bruggen in Nederland", het overzichtswerk van de geschiedenis van de Nederlandse bruggenbouw. Deze serie kwam tot stand onder auspiciën van de Nederlandse Bruggen Stichting (NBS).

In deel I werden vaste bruggen van ijzer en staal behandeld, deel II behandelt de vaste bruggen van steen, beton en hout. In het nu verschenen deel worden de beweegbare bruggen behandeld, zoals draaibruggen, ophaalbruggen en basculebruggen. Tot in de negentiende eeuw werd de beweegbare brug vaak toegepast als verdedigingsmiddel. Met de komst van de Industriële revolutie kreeg de beweegbare brug een meer vredelievender functie. Met de introductie van gietijzer werden midden negentiende eeuw de eerste ophaalbruggen van dit type gebouwd. Ook de sterke groei van het spoorwegennetwerk in de negentiende eeuw leidde tot een ware hausse in de bruggenbouw. Evenals in de voorgaande delen beschrijven de auteurs in dit derde deel weer op zeer gedetailleerde wijze de verschillende typen bruggen, met veel aandacht voor de technische aspecten van het bewegingswerk van de bruggen. De vele in het boek opgenomen tekeningen werken in dit opzicht verhelderend. Het boek is rijk voorzien van zwart-witopnamen. Met de uitgave van dit deel is de trilogie "Bruggen in Nederland 1800-1940" voltooid en is een zeer waardevol standaardwerk tot stand gekomen dat van blijvende waarde zal zijn voor geïnteresseerden in techniekgeschiedenis.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties.

De nieuwsbrief verschijnt ± vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 2000 no. 3 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 mei 2000. Secretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1999 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van:

**Stichting FIEN, Industria,
Oosteinde 13,
7772 CA Hardenberg.**

AGENDA 2

Amsterdam: tentoonstelling "De Mijnen; een fotografische studie van 10 fabriekscomplexen.

Van 13 mei tot en met 17 juli is in "Huis Marseille; stichting voor fotografie" te Amsterdam een overzichtstentoonstelling te bezichtigen van fotografisch werk van het bekende Duitse fotografen Bernd en Hilla Becher.

Deze expositie bevat ca. 200 opnamen van tien mijncomplexen in Duitsland en België. De Bechers hebben vanaf de jaren vijftig systematisch als eersten een fotografische studie gemaakt van industriecomplexen in Europa en noord-Amerika. Bij deze expositie zal een keuze uit bedrijfsfotoboeken worden getoond uit de periode 1900-1950. Dr. Susanne Lange, directeur van de Photographische Sammlung te Keulen, zal de expositie openen en op zaterdag 13 mei een lezing verzorgen over het werk van Bernd en Hilla Becher. De Bechers zullen hierbij aanwezig zijn.

Huis Marseille, foundation for photography, Keizersgracht 401, Amsterdam. (tel. 020-5318989).
Openingstijden: 11-17 uur, entree f5,-

diepingen verrijzen, waarin 174 koopwoningen en 92 huurhuizen komen, plus negentienhonderd m2 bedrijfsruimte. De krakers zouden kunnen verhuizen naar het nieuwe bedrijfsgedeelte, maar vrezende straks niet meer in aanmerking te komen voor het nieuwe bedrijvencomplex. De laatste jaren zijn vele

Alternatieve "kunstbroedplaatsen" in voormalige bedrijfspanden verdwenen, door sloop of renovatie. Voorbeelden zijn onder meer de graansilo "Korthals Altes" aan het Westerdok, de z.g. Kalenderpakhuisen bij het entrepotdok en het vriespakhuis "Amerika".

4. Den Helder: de watertoren van Den Helder zal worden gesloopt als er op redelijke termijn geen nuttige nieuwe bestemming voor te vinden is. De Helderse watertoren is in 1908 gebouwd naar een ontwerp van de architect J.Schotel. In 1960 werd het aanzien van de toren sterk veranderd door de bouw van een nieuw reservoirgedeelte en het aanbrengen van een laag spuitbeton over de gehele toren.

De gemeente, de huidige eigenaar van de watertoren, is op zoek naar een nieuwe eigenaar. Plannen voor woningbouw in de toren zijn door de gemeente afgewezen omdat deze niet stroken met het bestemmingsplan.

3. Zaandam: kinderboekenuitgever Maurits Rubinstein heeft plannen voor de ontwikkeling van een themapret-park, geïnspireerd op het bekende kinderboek "Sjaki en de chocoladefabriek" van Roald Dahl. Het themapark zal de vorm krijgen van een chocoladefabriek in negentiende-eeuwse sfeer. Uitgever Rubinstein heeft een uitgelezen locatie op het oog voor zijn plannen: de voormalige Verkadefabriek aan de Zaan. In deze monumentale fabriek wil Rubinstein een permanente tentoonstelling over de geschiedenis van de Nederlandse cacao-industrie vestigen. Daarnaast is het de bedoeling dat in het gebouw ook weer chocolade wordt gemaakt en dat de chocolade wordt verkocht in de grootste chocolaterie van Europa. De gemeente Zaanstad en de provincie Noord-Holland ondersteunen het initiatief en hebben besloten mee te werken aan een haalbaarheidsonderzoek.

ZUID HOLLAND

Krimpen aan de Lek: in januari is het 150 jaar oude restant van de voormalige houtzaagmolen "weltevreden" per mammoetkraan verplaatst naar het IHC-terrein in Krimpen aan de Lek. Van de oude houtzaagmolen is alleen de houten onderbouw nog over. De houtzaagmolen werd in 1845 gebouwd door de houthandel van de Fa. Bogaardt. De molen was qua constructie uniek, vanwege de grote vierkante onderbouw, in combinatie met een achtkantige stelling en een zeskantige bovenbouw. De houtzaagmolen was met windkracht in gebruik tot na de Tweede Wereldoorlog, daarna werd het binnenwerk gesloopt en vervangen door een modern zaagraam. In 1988 werd de molen met zagerij buiten bedrijf gesteld.

De plaatselijke Stichting tot behoud van de Houtzaagmolen heeft sindsdien geijverd naar een volledig herstel van de houtzaagmolen als werkend monument. In de komende tien jaar wil de stichting het molenrestant restaureren en dit completeren met een grote schuur en een nieuwe bovenbouw. De houtzaagmolen krijgt een unieke inventaris: de machines van de voormalige motorhout-

zaagmolen "Clarissa Maria" uit Rijswijk.

Deze houtzaagmolen werd in 1979 gesloopt om plaats te maken voor de Haagse Zoomweg. De inventaris, bestaande uit zaagmachines en een gasmotor met aandrijvingswerk werd gered en opgeslagen in afwachting van een nieuwe bestemming.

ZEELAND

Sluiskil: op het terrein van de kunstmestfabrikant Hydra A-griep is een betonnen watertoren uit 1929 gesloopt. De watertoren is gebouwd om de toenmalige kolengestookte stoomketels te voorzien van voedingswater. In de 33 meter hoge toren kon zo'n vijfhonderd kubieke meter water worden opgeslagen. De watertoren werd overbodig omdat de ketels en installaties nu via een drukcircuit van water worden voorzien.

LIMBURG

Kerkrade: het techniekmuseum "Industrion" in Kerkrade is genomineerd voor de internationale museumprijs "2000 European Museum of the year Award". Doel van deze prijs, die jaarlijks wordt toegekend, is het aanmoedigen en stimuleren van nieuw museale ontwikkelingen. De winnaar wordt bekend gemaakt op 13 mei in het Haus der Geschie in Bonn. De prijs bestaat uit een sculptuur vervaardigd door Henry Moore en een geldbedrag van fl. 15.000,-.

Sinds de opening in juni 1998 heeft het Industrion meer dan 110.000 bezoekers mogen begroeten. Naast het Industrion is ook het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen genomineerd.

Venlo: de gemeente Venlo heeft onderzocht welke nieuwe bestemmingen mogelijk zijn voor het historische Nedinsco-complex. Dit karakteristieke in beton opgetrokken fabrieksgebouw met zijn markante hoge toren aan de Maas is in 1929 gebouwd naar een ontwerp van de Duitse architect H.Schlag. De fabrieksarchitectuur met zijn strakke betonnen gevels en stalen ramen is geïnspireerd op het Duitse Bauhaus. Het complex is genomineerd voor plaatsing op de Rijksmonumentenlijst.

De gemeente Venlo noemt als mogelijke vorm van herbestemming: een kantoor voor gemeentelijke diensten en een stadsbibliotheek, een centrum voor architecten, designers en reclamebureaus, een gebouw voor opleidingen en onderwijs, een zorgcentrum en een centrum voor beeldende kunst. Een woonfunctie is niet reëel, omdat dit teveel dure aanpassingen aan het gebouw zou vergen. De gemeente onderhandelt al enige tijd met de Fa. Nedinsco over een verplaatsing van het bedrijf, zodat het historische fabrieksgebouw beschikbaar komt voor een nieuwe bestemming.

LITERATUURSIGNALERING

1. Hogesteeger, A.: 200 jaar post in Nederland; Den Haag, PTT Post BV, 1998.

263 blz., ill. ISBN 90-803951-2-9. Deze uitgave is in beperkte oplage gedrukt en is niet in de boekwinkel verkrijgbaar.

Naar aanleiding van het feit dat PTT -post Nederland in

1999 tweehonderd jaar bestond, is deze jubileumuitgave gepubliceerd, waarin de geschiedenis van het nationale postbedrijf wordt beschreven. Met behulp van veel bronnenmateriaal laat de auteur, dr. G. Hoogesteeger, op chronologische wijze zien hoe het Nederlandse postbedrijf zich sinds 1799 heeft ontwikkeld. Het boek is op toegankelijke wijze geschreven en is daarom van belang voor een breed publiek. Alle aspecten die met het postbedrijf te maken hebben komen aan bod, zoals de ontwikkeling van het briefverkeer, de introductie van de postzegel, het telegraafverkeer, de bouw van postkantoren, de postbezorging en de automatisering van het postverkeer. Het boek is op fraaie wijze vormgegeven, en is bijzonder rijk geïllustreerd met zwart-wit en kleurenopnamen. Een zeer complete geschiedschrijving van het Nederlandse postbedrijf, dat een interessant tijdsbeeld schetst van de Nederlandse samenleving en van een organisatie die al 200 jaar een onmisbaar onderdeel vormt van die samenleving.

2. NIJHOFF, E.: IJzergieterij Vulcanus BV. Zeist: Stichting Publicatiefonds Industrieel erfgoed Nederland, 1999. (Serie Buiten Bedrijf, deel 5). 50 blz., ill., lit. opg. In de serie "Buiten Bedrijf", een publicatieserie over de bedrijfsgeschiedenis van buiten bedrijf gestelde ondernemingen en bedrijven, is onlangs dit deel verschenen van de hand van dr. E. Nijhoff, verbonden aan de RU-Utrecht. Directe aanleiding voor deze publicatie is de sluiting van de ijzergieterij "Vulcanus" in Vaassen, vanwege de overplaatsing van de productie naar Doesburg. IJzergieterij Vulcanus werd in 1920 opgericht en heeft zich gespecialiseerd op het vervaardigen van vuurvast gietijzer volgens een geheim procédé. Het belangrijkste product van de gieterij waren remblokken, die jarenlang aan de Nederlandse Spoorwegen werden geleverd. In deze publicatie wordt op chronologische wijze de bedrijfsgeschiedenis beschreven, onderbroken door korte hoofdstukken waarin allerlei facetten van het productieproces worden beschreven. De tekst wordt verlevendigd door vele zwart-witopnamen, waarvan een aantal historische opnamen, aangevuld met een fotoreportage van het bedrijf in de nadagen van zijn bestaan.

3. BOTH, Jan: Van meesstoof tot Deltawerken; industrieel erfgoed op Goeree Overflakkee. Ouddorp, De Motte, 1999. 128 blz. ill., lit. opg. ISBN 90-805116 1 7. Prijs fl. 20,-. Deze publicatie behandelt het industriële erfgoed op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. Het boek is samengesteld door Jan Both, gemeentearchivaris van Middelharnis en werd uitgegeven door de Vereniging van amateur-archeologen "de Motte". In 50 korte hoofdstukken worden evenveel voorbeelden van nog aanwezig en reeds verdwenen industrieel erfgoed behandeld. Opvallend is de grote mate van diversiteit aan industriële objecten, variërend van lokale streekgebonden bedrijvigheid (meesstoven, cichorei-industrie), waterbouwkundige werken (deltawerken, gemalen), de vuurtoren van Ouddorp, postkantoren en de overblijfselen van de infrastructuur van de voormalige Rotterdamse Tram Maatschappij (RTM). Een boeiend geschreven overzichtswerk, waarmee het industriële erfgoed van een afgebackend gebied nagenoeg compleet is beschreven. Het boek is in ruime mate voorzien van historische en recente zwart-witopnamen.

Meesstoof Ouddorp (Goeree)

4. WOLFFRAM, Dirk Jan: 70 jaar Ingenieurskunst; Dienst der Zuiderzeewerken 1919-1989. Lelystad, Uitgeverij de Twaalfde Provincie, 1999. (deel 69 in de serie publikaties van het Sociaal Historisch centrum voor Flevoland). 367 blz., ill., krtn., lit. opg. Prijs fl. 59,50.

Dit overzichtswerk behandelt de geschiedenis van de inpolderingen in de voormalige Zuiderzee. Centraal in deze publicatie staat de geschiedenis van de in 1919 opgerichte Dienst der Zuiderzeewerken (ZZW). In het boek komen behalve de waterbouwkundige aspecten ook politiek-maatschappelijke en organisatorische ontwikkelingen rondom de inpolderingen aan bod. Interessant is de prominente rol die minister-president Colijn in de dertiger jaren speelde bij de inpolderingsplannen: hij was een groot voorstander van landaanwinning en slaagde er in de weerstand in zijn eigen partij tegen inpoldering te overwinnen. Na de Tweede Wereldoorlog lag de situatie anders en was er een breed maatschappelijk draagvlak voor de voltooiing van de inpolderingsplannen. De opkomst van de milieubeweging daarentegen in de zeventiger jaren luidde een ommekeer in en zorgde voor een definitief afstel(?) van de inpoldering van de laatste polder, de Markerwaard. Interessant is ook de beschrijving van de competentiestrijd tussen de ZZW en de later opgerichte Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP). De RIJP was voorstander van de inrichting van de Flevopolders voor landbouwareaal, de ZZW vond dat het accent bij de inrichting van de polders moest worden gelegd bij aansluiting bij de natuur. Ook de toenemende invloed van planologen bij de inrichting van de polders komt uitvoerig aan bod. Met deze publicatie is voor het eerst een alomvattend overzichtswerk verschenen dat de geschiedenis van de Zuiderzeewerken in zijn geheel beschrijft, inclusief de relaties tussen de diverse uitvoerende en betrokken aannemers.

5. HOGENSTIJN, C.M.: van rosmolen tot chemische specialiteiten; de geschiedenis van Noury & en van der Lande en de beide betrokken families. Deventer, 1998.